

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Курила Володимира Івановича на дисертаційне дослідження Саадулаєва Анзора Ібрагімовича на тему: «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Відповідно до положень Конституції України іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Водночас, правовий статус іноземців в Україні має й певні особливості. Зокрема, це стосується іноземців, які іммігрували в Україну на постійне проживання, а також для тимчасового працевлаштування, з іншою метою тимчасового перебування. В умовах сьогодення на особливу увагу заслуговують біженці, нелегальні мігранти та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, щодо яких бувають випадки порушення їхніх прав і свобод посадовими особами органів публічної влади.

Проте, існуючі проблеми, що пов'язані із правовим статусом іноземців та осіб без громадянства та їх захистом в адміністративному судочинстві, ще не стали предметом спеціального дослідження як комплексної, фундаментальної проблеми юридичної науки. Тому, наукове дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, є значущим та вкрай необхідним для держави.

Дане дослідження обумовлено і практичною значимістю; підтвердженням є той факт, що саме адміністративні суди є основною ланкою судової системи України, покликані здійснювати розгляд справ за участю іноземців та посадових осіб органів публічної влади. Від їхнього ефективного функціонування найбільшою мірою залежить успішна реалізація завдань судової влади із забезпечення захисту прав іноземців в адміністративному судочинстві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертаційної роботи А.І. Саадулаєва дає підстави стверджувати, що автор логічно, послідовно й переконливо розкрив сутність правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, спираючись на догматичні методи, серед яких варто виділити: діалектичний метод, який надав можливість поглибити та з'ясувати загальні властивості правового статусу іноземців та осіб без громадянства, проаналізувати їхні відносини із суб'єктами владних повноважень; метод системного дослідження надав можливість комплексно і системно проаналізувати нормативно-правові акти, наукові позиції та сформулювати основні поняття та пропозиції; системно-структурний та функціональний методи, а також аналізу та синтезу використовувалися для дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства як суб'єктів адміністративного судочинства; порівняльно-правовий метод надав можливість визначити особливості процесуального статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві, виявити відмінності їхнього правового статусу у тих, що перебувають в Україні та країнах Європейського Союзу; компаративний метод і метод документального аналізу було використано для удосконалення нормативно-правового регулювання відносин за участю іноземців та осіб без громадянства

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному дослідженні теоретико-методологічних засад правового статусу іноземців та осіб без

громадянства в адміністративному судочинстві, що мають місце за участю іноземців та осіб без громадянства у сфері адміністративного судочинства.

Структура дисертації дозволила автору повною мірою охопити предмет наукового дослідження. Робота в цілому справляє позитивне враження, що свідчить про системне і повне опрацювання проблеми і досить високий рівень наукової підготовки автора.

У вступі здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок з науковими програмами, планами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення окремих результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення наукового дослідження.

У першому розділі здійснено дослідження методологічного інструментарію з боку найбільш повного прояву завдань адміністративного судочинства – захисту прав і охоронюваних інтересів іноземців та осіб без громадянства.

Проведене дослідження показало, що в юридичній науці не припиняється процес розкриття методологічного інструментарію, про що свідчить прагнення автора здійснити дослідження з урахуванням особливостей завдань наукового пізнання. На підставі доктринальних думок та нормативно-правового регулювання статусу іноземців та осіб без громадянства у роботі акцентується увага на важливій ролі імперативних норм Основного закону України, спеціального законодавства та важливій ролі підзаконних нормативних актів.

Автором правове регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні визначається як регламентований і взаємопов'язаний нормами загального, спеціального та міжнародного законодавства правопорядок, що здійснюють органи публічної влади та суди шляхом реалізації юридичних засобів, спрямованих на встановлення й реалізацію прав

та обов'язків усіх учасників правовідносин у сфері правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Автором підкреслено, що адміністративне судочинство є наймолодшою складовою вітчизняної судової системи, виділяється серед усіх видів судового процесу найбільш значимими функціональними правовими і процесуальними відносинами щодо вирішення спорів у публічно-правовій сфері. Доведено, що більшість ознак правового статусу апатридів не відображається на рівні національного законодавства. Встановлено, що ратифікувавши Конвенцію про статус апатридів, Україна у відносинах з апатридами керується положеннями Конвенції про статус апатридів. Проте, вказана категорія осіб в нормах КАС України та інших вітчизняних законодавчих актах відсутня. З метою усунення недоліків законодавчого регулювання відносин правового статусу апатридів, автором пропонується внести відповідні зміни до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

У другому розділі здійснено дослідження особливостей процесуального статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві. Звертається увагу, що у науковій літературі дискусійним є питання співвідношення понять «адміністративна процесуальна правосуб'єктність» та «адміністративно-процесуальний статус», що зумовило активізацію дослідження адміністративної процесуальної правоздатності і дієздатності іноземців та осіб без громадянства як учасників адміністративної справи. Автором наголошено, що адміністративна процесуальна правоздатність – це здатність мати процесуальні права та процесуальні обов'язки. Ця категорія містить у собі адміністративну процесуальну правоздатність та адміністративну процесуальну дієздатність. Вона визнається за всіма громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, а також органами публічної влади та їхніми посадовими особами: як для фізичної, так і юридичної особи для участі в адміністративному процесі необхідно мати наявність конкретної

адміністративної процесуальної правоздатності, що впливає із конкретної адміністративної справи.

Адміністративну процесуальну дієздатність автор пов'язує із правом іноземців та осіб без громадянства звертатися із позовом до адміністративного суду, бути учасником адміністративного процесу, самостійно здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, вона повинна мати адміністративну процесуальну дієздатність. Надано авторське визначення адміністративної процесуальної правоздатності та адміністративної процесуальної дієздатності іноземців та осіб без громадянства.

У третьому розділі дисертації автором зроблена спроба проаналізувати європейський досвід діяльності адміністративної юстиції в окремих країнах Європейського Союзу у розгляді справ щодо інтересів іноземців та осіб без громадянства та визначено шляхи удосконалення діяльності суб'єктів владних повноважень у їхніх відносинах із іноземцями та особами без громадянства.

Завершується дисертація розгорнутими висновками, у яких здійснено комплексний аналіз вирішення поставлених завдань. Висновки дисертаційного дослідження є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті та завданням, містять важливі теоретичні та практичні положення щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використанні у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя щодо подальших наукових розробок із досліджуваної проблематики; правотворчій діяльності – сформульовані висновки і пропозиції можуть бути враховані при подальшому вдосконаленні чинного законодавства, пов'язаного із правовим статусом іноземців та осіб без громадянства; навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Судові та

правоохоронні органи» та підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 8 наукових працях, з яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук та 4 тезах наукових конференцій. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

У дисертації Саадулаєва А.І. на тему: «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві», відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Аналіз першого розділу дисертації засвідчив, що автор у пункті 1.1 дисертації здійснив дослідження нормативно-правового регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні. Водночас, для збільшення рівня обґрунтованості даного дослідження, автор міг також розглянути й акти Європейського суду з прав людини, що стосуються об'єкта дослідження.

2. У підрозділі 2.2 другого розділу дисертації автор проводить дослідження процесуального представництва іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, де розкриває нормативні, організаційні та судові засади у цій сфері відносин. Дисертант цілком слушно зазначає, що

представники беруть участь в адміністративному процесі на основі договору або закону. З огляду на існуючу проблематику примусового видворення іноземців та осіб без громадянства, доцільно було б звернути увагу на проблемні питання правового статусу представника у справах про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, підстав та порядку його залучення до справи.

3. Як свідчить аналіз справ про притягнення іноземців та осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень та справ про адміністративне видворення, іноземці та особи без громадянства не часто звертаються в юридичні консультації, фірми та особисто до фахівців у галузі права для оформлення представництва адвокатів або інших осіб у цих справах. А тому у роботі доцільно було б розглянути і таку існуючу проблему.

4. На сторінці 114 роботи автор частково торкається, зокрема, таких принципів адміністративного судочинства, як змагальності та диспозитивності, проте, враховуючи, що іноземці та особи без громадянства, нерідко беруть участь в судовому процесі, доцільно було б дослідити й інші принципи адміністративного судочинства.

5. У третьому розділі дисертації автор наводить конкретні шляхи удосконалення діяльності органів публічної влади у сфері охорони прав іноземців та осіб без громадянства. Однак, не зменшуючи значимості визначених автором шляхів удосконалення, автору також доцільно було б провести дослідження проблемних питань пов'язаних із політемігрантами, особами, яким надано притулок або тимчасовий захист на території України.

Водночас викладенні зауваження переважно мають дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично

складних і практично важливих проблем, що мають значення для юридичної науки.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і відповідний науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно викладені в опублікованих здобувачем наукових працях. У дисертаційному дослідженні Саадулаєва А.І. відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві», відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Саадулаєв Анзор Ібрагімович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НААН України,
заслужений юрист України

Володимир КУРИЛО

Лідило Володимир В.У. Засвірюю
Учешені Барановського О.В.
НУБіП України
Барановського О.В.

